

Miljöanpassande av minerallagen

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om minerallagen i syfte att tillföra en vetorätt för länsstyrelser och kommuner mot prospektering och utvinning.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att minerallagen bör utredas i syfte att försiktighetsprincipen och principerna för en långsiktigt hållbar utveckling skrivs in och överordnas andra aspekter på mineralhantering.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om Sveriges agerande internationellt vad gäller naturtillgångar.

Minerallagen

Många kommer säkert ihåg filmen Äppelkriget. När storföretag ville förvandla den vackra änglamarken till ett jättelikt turistgetto. Nu finns det risk för att filmen blir verklighet. Men den här gången är det inte hotell och nöjesfält man vill bygga, utan man vill försöka att anlägga stora gasfält. Utvinning av olja har passerat sitt maximum. Alternativen till olja har hitintills visat sig vara dyrare och därför har jakten på nya möjligheter till energiutvinning intensifierats. Trycket på odlingsbar mark ökar för att tillgodose råvara för biodrivmedelsframställning och kommande behov av livsmedel. Det prospekteras efter uran och den borgerliga regeringen säger sig vara positiv till uranbrytning i Sverige. I Skåne har Shell fått bergmästarens tillstånd att prospektera efter naturgas på en yta som motsvarar en femtedel av hela landskapets yta. Endast kyrkogårdar, nationalparker och mark för militära ändamål är undantagna i det tillstånd Shell har erhållit. Minerallagen kräver ingen egentlig prövning mot kriterierna för

ekologiskt hållbar utveckling innan beslut om prospektering och utvinning fattas. Ändliga råvaror förbrukas i en takt som underminerar kommande generationers levnadsförhållanden.

Minerallagen har ändrats vid flera tillfällen de senaste årtiondena. Prospektering av mineraler, som tidigare utförts av staten, sköts sedan 1993 enbart av företag. Intresset för att prospektera i Sverige är stort. Bergmästaren fattar ensam beslut om prospekteringsstillstånd. De flesta företag i prospekteringsbranschen har någon form av blandat svensk-utländskt ägande. Boliden North Atlantic Natural Resources, Terra Mining och Shell Exploration AB heter några av aktörerna som delvis ägs av amerikanska och kanadensiska intressen.

Opinion mot minerallagen

Prospekteringsverksamheten har gett upphov till en kraftfull opinionsbildning. Senast i raden är nätverket Heaven or sHELL som består av människor från Hörby, Tomelilla och Sjöbo. Mot bakgrund av klimatsituationen och nödvändigheten av att fasa ut de fossila energislagen och i stället lyfta fram de förnybara energislagen ter sig denna provborring och eventuella utvinning förankrad i ett bakåtsträvande tankesätt.

Även bortsett från ovanstående ter sig provborringarna som mycket tvivelaktiga. Försiktighetsprincipen bör råda eftersom man i dagsläget vet ytterst lite om vilka effekter en provborring kan medföra, dels vad gäller förskjutningar i berggrunden, dels vad gäller effekterna på grundvattnet med tanke på borringarna.

Frågan om provborringarna ställer vidare frågan om vilka möjligheter markägare, boende i närheten, kommunerna och länsstyrelsen har att stoppa provborringar och prospektering. Det borde självklart vara så att det finns en möjlighet att säga nej ifall, till exempel, en kommun inte önskar en provborring som på sikt kan innebära en utvinning av till exempel naturgas i området. Det kan givetvis finnas flera anledningar till att det är uppenbart olämpligt att den avsedda exploateringen kommer till stånd. I dag finns inte denna möjlighet att säga nej.

När aktionerna för att stoppa gruvbrytning på Österlen i Skåne pågick var partierna i Region Skåne eniga om att kräva en lagändring så att inte minerallagen överskuggar alla andra lagar. Kritiken av minerallagen har lett till en utredning med uppgift att göra en översyn av lagen.

Maktaspekter på minerallagen

Argumenten är av olika slag. Det finns markägare som anser att besluten om prospekteringstillstånd kränker deras äganderätt. Andra menar att minerallagen är en bananrepubliklag som låter det transnationella kapitalet exploatera naturtillgångar i sin ständiga jakt på profiler. Bergmästarens makt strider mot de offentlighetsregler som gäller för annan exploateringsverksamhet. Kommuner och länsstyrelser har i princip inget inflytande på besluten. Värnandet om kulturlandskapet har tidigare enat partierna i Simrishamn och Tomelilla för en ändring av minerallagen. Skyddet av jordbruksnäringen gör LRF kritiskt till minerallagens utformning.

Minerallagen och miljön

Den viktigaste invändningen mot lagstiftningen och om hur den utnyttjas är miljökonsekvenserna av densamma. Mark- och vattenförstörelse samt avfallsberg och spridning av kemikalier är konsekvenser av gruvdrift. Vad som händer när dammar springer läck har erfarits i det spanska Coto Doñana samt på många andra ställen i världen. Kretsloppsprinciper samt alla rimliga definitioner av kriterierna för en hållbar utveckling leder till att produktion och konsumtion måste ställas om och baseras på förnybara naturresurser. Besluten om prospektering och gruvtäkt måste ställas i relation till den i regeringsförklaringar uttalade strävan att Sverige ska vara ett föredöme vad gäller ekologisk omställning.

De praktiska konsekvenserna av minerallagen är att ge företagen en gräddfil så att de på undermåligt beslutsmaterial kan bestämma hur samhällsutvecklingen ska se ut i 25 år framåt.

Behov av förändringar

Miljölagstiftningen har samlats i en miljöbalk som markerar en ambitionshöjning. I förhållande till detta ger minerallagen ett opassande och ålderdomligt intryck. Prospektering och brytning av mineraler borde hanteras enligt 12 kap. miljöbalken där redan berg-, grus- och stentäkt regleras. En ny utredning om minerallagen motiveras även av behovet av att anpassa olika samhällssektorer till de miljömål riksdagen har antagit.

Gruvbrytning

Bryta zink och bly kan man göra i många olika sorters gruvor. Men vare sig man väljer öppna dagbrott eller ”vanliga gruvor” är utvinningsprincipen densamma. Malmen tas upp och mals sönder till fin sand som slammas upp i ett kemikaliebad. Genom kemiska processer, flotation, flyter zinken upp till ytan och kan skummas av. Resten av sanden, som innehåller en hel del zink och bly, pumpas ut i en stor avfallsdamm, som kan vara upp till en kilometer lång. Där deponeras sanden under lång tid. Hela gruvområdet kan vara upp emot 250 hektar stort, med närmare 20 meter höga och 400 meter långa vallar runt om avfallsdammarna.

Det var en sådan vägg som brast för Boliden i Spanien för några år sedan och 5 miljoner kubikmeter förgiftat vatten vällde ut i den närbelägna nationalparken. Världsnaturfonden har redovisat att det enbart i Europa finns flera tusen sådana giftupplag.

Protester mot prospektering och utvinning

Inte bara Skåne har en aktuell konflikt om mineralhantering. Till Dingelvik i Dalsland kom 1995 företaget Svenska Koppar AB för att söka mineraler. En ”död hand” la sig över bygden, befolkningen protesterade. Till Tingsryds och Ronnebys kommuner kom gruvföretaget Terra Mining vintern 1997–1998 för att projektera. Och i Nybyn i Alterälvens dalgång, norr om Piteå, har byborna också protesterat mot den prospektering som bergmästaren beviljat.

Trots att kommuner säger nej, som exempelvis miljönämnden i Hörby kommun, stövljar projekteringsfolket ändå redan i markerna. Enligt lagen har ingen rätt att hindra dem. Det vet de och överklagar alla beslut. Med stora ekonomiska resurser bakom sig och med ännu större vinstmöjligheter i utsikt skyr de inga medel. Mineral- och gassökarna har rätt att inte bara ströva, de får borra, anlägga vägar och bygga. Undantagna från deras rättigheter är bara kyrkogårdar, nationalparker och militärområden. Flera tusen hektar mark och hundratals markägare är berörda. Inmutningarna är enorma.

Bergmästarens roll

Behöver gruvbolag fråga andra om lov? Ja, men den enda som behöver tillfrågas är bergmästaren i Luleå. Så säger minerallagen. Bergmästaren bestämmer helt ensam över

inmutningar, provgrävningar m.m. Bergmästaren kan till och med ge tillstånd till fullskalig drift. Men då ska även andra myndigheter ge sitt godkännande innan gruvbrytningen kan börja. Enligt minerallagens nuvarande formulering kan ett gruvbolag få tillstånd att hämta upp de fyndigheter som finns i Sveriges jord och berika sig på en eventuell vinst. Sverige har till och med värvat intresserade exploatörer runt om i världen.

Minerallagen måste ändras. Kommunerna måste få makt att förbjuda olämplig mineralprospektering och gruvdrift, precis på samma sätt som de kan stoppa annan oönskad företagsetablering. Även länsstyrelse bör ha vetorätt.

Försiktighetsprincipen

Mineralhanteringen måste liksom andra sektorer i samhället ställas om, kunna vara en del av en hållbar utveckling. Bevisbördan måste ändras. Vad döljer sig bakom det ”samhällsintresse” som kan tvinga kommuner att ändra framtidsplaner och tvinga markägare att ge upp sina näringar och eventuellt flytta? Starka kapitalplaceringar som ser en möjlighet att få snabb och god avkastning på en guldfyndighet? Förhindra olyckor liknande den som skedde vid Bolidens anläggning i Spanien? Äventyrlar mineralbrytningen kommande generationers möjligheter att få sina behov tillgodosedda? Exploatering av naturtillgångar ska grundas på försiktighetsprincipen. Exploatören ska redovisa huruvida brytningen står i överensstämmelse med en långsiktigt hållbar utveckling och att denna kan ske utan allvarliga miljökonsekvenser.

Stockholm den 2 oktober

2011

Ulf Holm (MP)

Mats Pertoft (MP)

Lise Nordin (MP)

Jan Lindholm (MP)